

اخبار سایت

اطلاعیه ها

کتابخانه

فعالیت ها

معرفی اساتید

درباره ما

ارتباط با ما

نقشه سایت

کتابخانه

صفحه اصلی > کتابخانه > مقالات > پول و بانکداری اسلامی

ارسال به دوست چاپ

بررسی توزیع سود سپرده ها در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران (79- 1363 ش)

بررسی توزیع سود سپرده ها در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران (79- 1363 ش)

محمد جواد توکلی

چکیده

یکی از مباحث محوری در تجهیز منابع بانکی، چگونگی جذب سپرده ها و روش توزیع سود و سرمایه گذاری می باشد. در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران، بانک سپرده های قرض الحد انداز را تحت عنوان قرض می پذیرد و به این سپرده ها هیچ سودی تعلق نمی گیرد. اما مبد سپرده های سرمایه گذاری عنوان «وکالت» می باشد؛ بانک به وکالت از سپرده گذاران، سپ به کار می گیرد و سود حاصل را میان سپرده گذاران در حساب های سرمایه گذاری توزیع م مواد قانون عملیات بانکی بدون ربا، آیین نامه ها و دستورالعمل های اجرایی آن و هم چنین ع جمهوری اسلامی ایران مؤید وجود ابهامات و کاستی هایی در قانون و عملکرد نظام بانکی مواردی حضور سود از پیش تعیین شده به چشم می خورد. مواردی چون تضمین سپرده ه بودن بانک، تحمیل تضمین سپرده ها به گیرندگان تسهیلات، عدم ارائه مبنایی دقیق جهت سپرده ها به صورت از پیش تعیین نشده، پرداخت نرخ سود نسبتاً ثابت و قطعیت یافتن

الحساب، اجرای بانکداری بدون ربا را با تردید مواجه ساخته است. به نظر می رسد که شفاف مقررات نظام بانکی، اصلاح کاستی های موجود در مقررات بانکی و عزم جدی مبنی بر اجرای می تواند ما را در حق آرمان های بانکداری بدون ربا یاری بخشد.

مقدمه

بخش عمده فعالیت های بانکی را می توان در دو عنوان کلی «تجهیز» و «تخصیص» منابع پول در بخش تجهیز منابع پولی بانک ها اقدام به جمع آوری وجوه مازاد نموده و در بخش تخصیص جمع آوری شده را به متقاضیان تأمین مالی واگذار می نمایند. تجهیز و تخصیص منابع پولی در بر پایه و اساس بهره شکل می گیرد. بر این اساس، دارندگان وجوه مازاد با سپرده گذاری خویش را به بانک قرض داده و نرخ بهره معینی دریافت می کنند. متقاضیان تسهیلات نیز در ازای بانک ها قرض می گیرند. طبیعی است که مابه التفاوت بهره پرداختی به سپرده گذاران و گیرندگان تسهیلات سود بانک را تشکیل می دهد.

با توجه به تحریم ربا در اسلام، نمی توان از این شیوه ربوی جهت جذب و تخصیص منابع پول اسلامی استفاده نمود. متفکران و محققان اسلامی به منظور شکل دهی نظام مالی و درصد ارائه جایگزین هایی کارآمد و مطابق با اهداف و مبانی اسلامی برآمده اند. هر چند در ا

زمینه طراحی های متفاوتی صورت گرفته و بانک های بدون ربا در کشورهای اسلامی شیوه اتخاذ نموده اند، ولی در عمده موارد از عقود اسلامی به عنوان جایگزینی در تجهیز و تخصیص استفاده به عمل آمده است. هر چند بررسی فقهی توزیع سود سپرده های بانکی، هم سپرده ها و هم با شیوه های تخصیص آن مرتبط است، ولی اساس و محور بحث را می توان تجهیز سپرده ها جستجو نمود. از این رو، این مقاله پس از طرح اجمالی مبانی فقهی سپر، رویکرد قانون عملیات بانکی بدون ربا در جمهوری اسلامی ایران در این زمینه پرداخته و در ا بانکی کشورمان در توزیع سود سپرده ها را مورد بررسی قرار داده است.

بررسی فقهی سپرده های بانکی

الف. حکم فقهی ودیعه

ودیعه (سپرده) در لغت چیزی است که نزد غیر مالکش برای حفاظت از آن، گذارده می شود فقها، ودیعه به «وکالت دادن» یا «نیابت دادن در حفظ مال» و یا به «چیزی که نزد امین گذا تعریف شده است. 2 بنابراین تعریف، ودیعه هم بر عقد ودیعه گذاری و هم بر شیء ودیعه گذا می شود.

بنابر نظر اکثر فقها، گیرنده ودیعه حق استفاده از آن را ندارد و در صورتی که بدون اجازه استفاده کند، متعدی (متجاوز) شناخته می شود و در صورت تلف شدن، ضامن آن است. اگر اجازه ودیعه گذار از آن بهره گیرد، دو حالت متصور می باشد: حالت اول، مواردی است که تواند با حفظ ودیعه از آن استفاده نماید. در این صورت ودیعه تبدیل به عاریه می شود. حالت د که استفاده از ودیعه موجب مصرف و از بین رفتن آن شده و عین آن باقی نمی ماند. در این قرض تبدیل می شود و گیرنده ودیعه ضامن برگرداندن مثل آن می باشد. با توجه به از بین رفتن آن را از مصادیق عاریه دانست. از این رو، بنا بر نظر مشهور فقها، گیرنده ودیعه در صورت تص بدون اجازه و چه با اجازه، ضامن آن بوده و به اصطلاح، ید او ید ضمان- و نه ید امانی- است؛ اجازه مالک به تصرف، ودیعه تبدیل به قرض می شود و در صورتی که فرد بدون اجازه مالک نماید، متجاوز (غاصب) محسوب می شود. 3

ب. حکم فقهی سپرده های بانکی

سپرده های بانکی در اصطلاح اقتصادی به اموالی اطلاق می شوند که افراد نزد بانک نگه متعهد به بازگرداندن معادل آن بر اساس شرایط مورد توافق، می گردد. 4

این سپرده ها انواع مختلفی دارند که می توان به حساب های جاری، پس انداز و سرمایه گ با توجه به متفاوت بودن شرایط و ویژگی های هر یک از این سپرده ها، می توان در بررسی فق جاری و پس انداز را در یک دسته و حساب های سرمایه گذاری را در دسته دیگر قرار داد:

اول. حساب های جاری و پس انداز

این حساب ها که شامل دو دسته حساب های جاری و پس انداز می شود، مبالغ نقدی هس سپرده می شوند و افراد می توانند با استفاده از چک (در حساب های جاری) و یا دفترچه (در

انداز) در هر زمانی که خواستند از آن برداشت کنند. به این سپرده ها هیچ عایدی تعلق نمی آید؛ محققان در تعیین نوع عقد شرعی که این عملیات تحت آن می گنجد، اختلاف نظر دارند. در ذیل نظریات اشاره می شود:

1- برخی معتقدند این حساب ها حکم ودیعه شرعی را دارند؛ زیرا سپرده گذار مبلغی نزد باز آن نگه داری کند تا در هر زمان که مایل بود از آن برداشت نماید. این امر با ودیعه شرعی سازگاری دارد، قصد سپرده گذار، قرض دادن آن به بانک نیست و بانک نیز آن را به عنوان قرض قبول نمی کند.

2- برخی نیز عنوان قرض را بر این حساب ها صادق می دانند و معتقدند که این سپرده نیستند؛ زیرا بانک آن ها را با منابع دیگر مخلوط کرده و در سپرده ها تصرف می کنند. چنانچه اکثر فقها، گیرنده ودیعه حق بهره برداری و تصرف در ودیعه را ندارد و در صورت تصرف و باقی سپرده تبدیل به قرض می شود و تمام احکام قرض بر آن جریان پیدا می کند؛ از جمله این برگرداندن مثل آن می باشد و نمی تواند هیچ مبلغی اضافه بر آن، به سپرده گذار پرداخت کند.

3- نظر دیگری که در این مورد ابراز شده این است که این حساب ها حکم ودیعه ناقص را دارند نوع ودیعه، گیرنده آن را به تملک خود در می آورد و تنها ملزم به برگرداندن مثل آن می باشد کامل که گیرنده ودیعه، مالک آن نمی شود. همچنین این عنوان از قرض نیز متفاوت است؛ مالک مبلغ سپرده شده در حساب می شود و اجازه استفاده از آن را دارد، اما همواره معادل آن نگه داری می کند. 8

با توجه به قوت استدلال نظریه دوم و اشکالاتی که در استدلال های دو نظریه دیگر وجود دارد پذیرش بسیاری از محققان اقتصاد اسلامی قرار گرفته است. زیرا همان گونه که گفته شد بقای عین ودیعه است و تصرف در آن، به خصوص تصرفاتی که از بین برنده عین مال هستند، مذاهب اسلامی- مگر آنچه از مالک به نقل شده که تصرف را مکروه می دانند- جایز نیست. حال گذاشته شده که بانک، به جز موارد استثنا، بتواند به طور مطلق و در اموال حساب جاری و پس حتی اگر بپذیریم که سپرده های جاری و پس انداز ودیعه هستند لازم است بگوییم یا تصرف اموال به بانک می شود که این همان تبدیل شدن به قرض می باشد و یا بپذیریم که بانک با تنها در ودیعه تصرف می کند و مالکیت ودیعه برای صاحب آن باقی است که در این صورت بر مالکیت، سود و زیان حاصل از به کارگیری ودیعه به مالک ودیعه تعلق می گیرد، در حالی که تضمین این سپرده ها معمولاً یا سودی به این سپرده ها، به خصوص در حساب های جاری، و یا سودی کم تر از مقدار سود حاصله می پردازند؛ گذشته از آن که بانک ها این سپرده ها تلقی می نمایند. 9 از این رو، در صورت پذیرش قرض بودن وجوه سپرده گذاری شده در حساب پس انداز، وجوه سپرده گذاری شده به ذمه بانک منتقل می شود و بانک ضامن برگرداندن مع گذار می شود و با توجه به این که بانک مالک وجوه مزبور گردیده، سودهای حاصل از به کار بانک تعلق دارد.

دوم. حساب های سرمایه گذاری

سپرده گذاران در این حساب ها مبلغی را نزد بانک به ودیعه می گذارند تا از این بابت دراه شود. در این حساب ها معمولاً باقی ماندن مبلغ تا زمان خاصی نزد بانک شرط می شود. ایر به دو گروه حساب های سرمایه گذاری کوتاه مدت و بلند مدت تقسیم می شود. 10

در مورد عقد منطبق بر این حساب ها نیز دیدگاه های متفاوتی وجود دارد که به سه دیدگاه کرد:

1- بر اساس دیدگاه اول، عقد منطبق بر این حساب ها، عقد ودیعه است و اقدام بانک به بهره اجازه سپرده گذار، آن را تبدیل به قرض می کند؛ زیرا چنانچه اشاره شد، بنابر نظر فقها تص گذاشته شده، آن را تبدیل به قرض می کند و بر این اساس، سپرده گذار هیچ حقی در سودها تمام سودها به تملک بانک در می آیند و بانک تنها ضامن مبلغ ودیعه می باشد. 11

2- دیدگاه دوم، عقد منطبق بر این حساب ها را عقد وکالت می داند. بانک به وکالت از سپرده گذاری شده را در موارد مناسب به کار می گیرد و بخشی از سود حاصل از سرمایه گذاری بانک به عنوان وکیل سپرده گذاران تعلق می گیرد. 12

3- بنابر دیدگاه سوم، عقد منطبق بر این حساب ها، عقد شرکت است و تصرف بانک در تصرف شریک در مال شریک می باشد. این نظر از فتاوی برخی از فقهای اهل سنت اقتباس اساس یکی از این فتاوا، «اگر گیرنده ودیعه با اجازه ودیعه گذار، ودیعه را با مال خود و یا مال د

تبدیل به شرکت (ملکی) می شود.» 13 علاوه بر آن، برخی فقهای اهل سنت، مضاربه را از می دانند. 14 بر این اساس، صاحبان حساب های سرمایه گذاری وجوه خود را به عنوان مد سپارند و چون بنابر نظر آن ها مضاربه نوعی شرکت است، رابطه بین بانک و سپرده گذار را باشد. لازم به ذکر است که بسیاری از فقهای اهل سنت 15 و برخی از فقهای شیعه 16 مد فعالیت های بازرگانی نمی دانند و از این جهت نیز مشکلی برای تطبیق آن وجود ندارد.

یکی از مسائلی که پاسخ گویی به آن مترتب بر مبنای مزبور می باشد، پاسخ به این سؤال ضامن سپرده های سرمایه گذاری است و به اصطلاح، آیا ید بانک، ید ضمان است و یا ید او در این زمینه چند نظر ابراز شده است:

1- برخی معتقدند بانک ضامن این سپرده هاست و تمام خسارت های ناشی از به کارگیری آن می باشد؛ 17 زیرا این سپرده ها ودیعه شرعی می باشند. بر اساس این نظر، اجازه تصرف گذار، سپرده را تبدیل به قرض می کند و در قرض، گیرنده مبلغ ضامن است.

2- به اعتقاد برخی بانک در مورد این سپرده ها عامل مضاربه مشترک (مضاربه دو طرفه) است به این معنا می باشد که بانک سپرده های سرمایه گذاری تعداد زیادی از سپرده گذاران سرمایه گذاری را بر اساس مضاربه می پذیرد و سپس آن را مضاربه می دهد. بر اساس این ن که برخی از فقها برای ضمانت شخص صنعت کار (مانند آهنگر، بنا، خیاط و ...) ذکر می کند مضاربه مشترک نیز جاری است؛ زیرا اگر عامل مضاربه مشترک ضامن نباشد، اموال را تضییع این که بر اساس نظر برخی از فقها اگر عامل مضاربه خود اقدام به مضاربه نکند و مال مد مضاربه دهد، ضامن است. گذشته از آن که، عامل مضاربه مشترک فعالیت انجام نداده سودهای حاصله داشته باشد و استحقاق او را تنها می توان با ضامن بودنش تصحیح کرد؛ زیرا در سودبه کار، مالویا ضمان است. 18

3- نظریه دیگری که در این مورد ابراز شده این است که بانک امین بر سپرده های سرمایه گذار او بر این سپرده ها ید امانی است. به این معنا که اگر در نتیجه سرمایه گذاری این وجوه تر حاصل شد، بر اساس نسبیتی که از پیش تعیین کرده اند، بخشی از سود به سپرده گذار و ب تعلق می گیرد و در صورت بروز زیان، اگر بانک در به کارگیری این وجوه افراط یا تفریط نکرده باشد را متحمل نمی شود و تمام خسارت حاصل متوجه سپرده گذار است، هر چند تلاش بانک نیز، وجوه هدر رفته است. طرفداران این نظر به دلایل زیر استدلال می کنند:

الف. تنها عقد شرعی که می توان بر فعالیت بانک در به کارگیری این سپرده ها منطبق کرد، ع بر این اساس، تصرف بانک در سپرده ها از قبیل تصرف عامل مضاربه در مال مضاربه ا، فقهایعامل مضاربه، یدامانی است ... 19

ب. ضامن بودن بانک با روایت نقل شده از پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) «الخراج بالضمان» اگر سپرده گذار هیچ خسارتی را متحمل نشود، مجوزی برای استحقاق سود ندارد. 20

ج. قیاس عامل مضاربه مشترک به صنعتکار صحیح نیست، زیرا اولاً، ضامن بودن صنعتکار اخت ثانیاً، این دو از یکدیگر متفاوتند؛ زیرا در واقع اجیر مشتریان می شود تا عمل مورد تقاضا را برای و اجازه از عقود معاوضی است، در حالی که مضاربه از عقود شرکتی می باشد. در عقود مث نمی تواند تنها سود ببرد و مسؤولیتی در برابر خسارت ها نداشته باشد. علاوه بر آن، طبیعت مناسبت دارد، اما طبیعت مضاربه چنین نیست؛ زیرا در اجاره، اجیر موظف به انجام کاری اس شده، و اجازه تصرف مطلق ندارد. ولی در مضاربه عامل در مال تصرف می کند، تا اگر سودی > ها تقسیم شود، از این رو، مبنایی برای ضامن بودن او وجود ندارد. همچنین اگر برخی از فقها دانسته اند، به دلیل اجرت قطعی است که نصیب وی می شود. در حالی که عامل مضار قطعی ندارد؛ چون در مضاربه گاهی سود حاصل می شود و گاه سودی محقق نمی گردد 22 این دیدگاه، چون ضمانت بانک را برای جلب اعتماد مردم به بانک ها ضروری پنداشته اند، در مبنای فقهی آن برآمده اند. 23

د. ضامن بودن عامل مضاربه با عدالت سازگار نیست؛ زیرا مضاربه بر اساس مشارکت بین ص انجام می گیرد. حال اگر عامل مضاربه در حین این فعالیت نقص عضو و یا بیماری پیدا کرد، ه ضامن بودن صاحب مال در قبال این خسارت نشده است. حال چطور عامل مضاربه ضامن > افراط و تفریط اش باشد؟ مقتضای عدالت این است که دو شریک در خسارت ها سهیم باشند واسطه نتیجه ندادن تلاشش و صاحب مال بواسطه نقصان مالش. 24

مرحوم شهید صدر (رحمه الله) در کتاب ارزشمند «البنک اللاروی» تحلیل جامعی پیرامون س

ارائه نموده اند. به اعتقاد ایشان سپرده های جاری و مدت دار که در بانک های ربوی پذیرفته ، فقه اسلامی نه ودیعه کامل اند و نه ودیعه ناقص، بلکه قرض هایی هستند که موعد وصول آن و یا در آینده می باشد. زیرا مالکیت سپرده گذار با اعطای اختیار کامل به بانک در به کارگیری اش زایل می شود و این امر با طبیعت ودیعه سازگار نیست. نامگذاری سپرده ها به اسم ود سابقه تاریخی است که در ابتدا بانک ها آن ها را به منظور حفظ و نگهداری قبول می کردند توسعه کار بانک ها، سپرده ها شکل قرض را به خود گرفتند و اسم ودیعه بر آن ها باقی ماند بانکداری بدون ربا باید بین سپرده های ثابت (مدت دار) و سپرده های جاری تفکیک قایل ، جاری بر اساس عنوان قرض پذیرفته شده و هیچ عایدی به آن ها تعلق نمی گیرد. اما سپرده (دار) را می توان به معنای حقیقی کلمه ودیعه فقهی دانست؛ منتها این سپرده ها تنها ودیعه نیابت نگهداری و حفظ آن ها به بانک سپرده شده باشد، بلکه سپرده گذاران به بانک وکالت مال با اجرای قرارداد مضاربه تصرف نماید. سپرده های پس انداز نیز که به منظور کسب سود می شوند و از حیث برداشت قیود سپرده های ثابت را ندارند نیز در این طرح ودیعه شریع شوند. بانک بدون ربا بخشی از سپرده پس انداز را به عنوان قرض قبول می کند و آن را برای برداشت ها از این حساب، به صورت نقدینه نگه داشته و در مضاربه و سرمایه گذاری ها ، شهید صدر (رحمه الله) که طرح خود را برای ایجاد بانکی بدون ربا در کنار بانک های ربوی راهی برای تضمین سپرده های ثابت و پس انداز توسط بانک بدون ریاست تا این بانک بتواند که سپرده ها را تضمین می کنند، رقابت کند. ایشان در مورد تضمین این سپرده ها عنوان فرض ضامن بودن عامل مضاربه، یعنی گیرنده تسهیلات، با سهم شدن صاحب سرمایه، یعنی سود سازگاری ندارد، می توان این ضمانت را به بانک به عنوان شخص سوم غیر از عامل و مالا به عنوان شخص سوم خسارت وارد بر اصل سپرده ها را با یک عقد خاص و یا با شرط ضم شرط نتیجه و یا شرط فعل، به عهده می گیرد. شرط نتیجه این است که خسارت وارده ابتدا بانک گردد و شرط فعل آن است که قرار بگذارند خسارت ها ابتدا متوجه صاحب مال، یعنی به اما بانک تعهد کند که معادل آن خسارت را به صاحب مال بپردازد. در طرح شهید صدر (رحمه وجود دارد: یکی، صاحب مال، یعنی سپرده گذار؛ دیگری، عامل مضاربه، یعنی به کار گیرنده ، بانک به عنوان واسطه بین این دو. وساطت بانک بین دو طرف، خدمت محترمی است و از این در مقابل آن بر اساس جعاله مبلغی دریافت نماید. بخشی از جعل در مقابل تضمین سپر بخشی نیز در مقابل کاری که انجام داده، قرار می گیرد. 25

بررسی سپرده ها در قانون عملیات بانکی بدون ربا

بر اساس ماده 3 قانون عملیات بانکی بدون ربا، بانک ها می توانند تحت عنوان هر یک از > الحسنه (جاری و پس انداز) و سپرده های مدت دار، مبادرت به قبول سپرده نمایند. 26 در ذی از آن ها و نیز چگونگی توزیع سود و زیان سپرده های سرمایه گذاری مدت دار می پردازیم:

1. سپرده های قرض الحسنه

سپرده های قرض الحسنه دارای دو نوع جاری و پس انداز می باشند 27 و استرداد اصل آن تعهد و تضمین می گردد و بانک ها مکلفند عندالمطالبه اصل سپرده های قرض الحسنه را به این سپرده ها جزو منابع بانک محسوب شده 29 و به آن ها سودی تعلق نمی گیرد. 30 اما به منظور تجهیز این سپرده ها بدون تعهد یا قرار قبلی با سپرده گذار، هر یک و یا تمام امتیازات گذاران اعطا نمایند: 31

الف. جوایز غیر ثابت و یا جنسی؛

ب. تخفیف یا معافیت از پرداخت کارمزد خدمات بانکی؛

ج. دادن حق تقدم برای استفاده از تسهیلات اعطایی بانکی.

با توجه به مباحث فقهی طرح شده و همچنین با توجه به انتخاب عنوان سپرده های قرض سپرده ها، عنوان فقهی قابل انطباق بر این سپرده ها، قرض می باشد و سپرده گذاران وج قرض داده و بانک ضامن برگرداندن آن می شود. از این رو، سود ناشی از به کارگیری آن ها تعلق نمی گیرد.

نکته ای که تذکر آن در این جا خالی از فایده نیست، آن که واژه قرض الحسنه در شش آیه وارد شده، اما بنا به تفاسیر معروف، مراد از این واژه در این آیات انفاق در راه خداست و احقوقی آن ندارد. همچنین در روایات نیز به ندرت از این واژه استفاده شده است. در کتاب و در یک مورد واژه قرض الحسنه به کار رفته است. این واژه در صدر اسلام چندان کاربرد نداشت

قرض استفاده می شده و در کتب فقها نیز تحت همین عنوان وارد شده است. ولی در عرف الحسنة مفهوم اخلاقی خاصی پیدا کرده و قرضی را می توان قرض الحسنة دانست که با های الهی و معنوی همراه باشد. 32 البته، این مفهوم بریده و جدا از معارف دینی نیست، با ت و با در نظر گرفتن این واقعیت که بانک ها تنها بخشی از سپرده های قرض الحسنة را به صو به متقاضیان واگذار می نمایند، 33 به جاست که حداقل عنوان قرض الحسنة را از آن حذف ک شأن و منزلت قرض الحسنة، به مقصود خود نیز نایل گردند. البته این بدان معنا نیست که با؛ قرض الحسنة اعطا نمایند.

2. سپرده های سرمایه گذاری مدت دار

سپرده های سرمایه گذاری مدت دار به دو صورت کوتاه مدت و بلند مدت پذیرفته می شوند. جزو منابع سپرده گذاران محسوب شده 35 و بانک ها در به کارگیری آن ها وکیل می باشند. از سپرده گذاران، وجوه این سپرده ها را در امور مشارکت مضاربه، اجاره به شرط تملیک، مزارعه، مساقات، سرمایه گذاری مستقیم، معاملات سلف و جعاله به کار می گیرند 36 عملیات مذکور را طبق قرارداد منعقدۀ متناسب با مدت و مبالغ سپرده ای سرمایه گذاری و ر بانک، پس از کسر حق الوکاله بین صاحبان سپرده ها تقسیم می کنند. 37 علاوه بر این که به منظور جلب سپرده های سرمایه گذاری مدت دار، به تشخیص خود، اقدام به اعطای حق تسهیلات بانکی و تخفیف یا معافیت از پرداخت کارمزد خدمات بانکی نمایند. 38

بنابر ماده 8 آیین نامه فصل دوم قانون عملیات بانکی بدون ربا، «بانک ها استرداد اصل سپه گذاری مدت دار را تعهد و یا به هزینه خود بیمه می نمایند» 39 که در حال حاضر در متن ق گذاری مدت دار، تعهد بانک ها نسبت به استرداد اصل این سپرده ها قید شده است.

لازم به ذکر است که در یکی از تبصره های آیین نامه قانون عملیات بانکی بدون ربا، پذیر سرمایه گذاری مدت دار برای مصرف در يك طرح خاص، مجاز شمرده شده است، اما بانک افتتاح چنین حسابی نکرده اند. در تبصره مذکور، این سپرده به عنوان یکی از سپرده های س دار مطرح شده که بانک ها در به کارگیری آن وکیل می باشند و آن را به عنوان منابع سپ مشارکت، مضاربه، اجاره به شرط تملیک، معاملات اقساطی، مزارعه، مساقات، سرمایه معاملات سلف و جعاله به کار می گیرند. بنابراین تبصره، تعهد یا بیمه استرداد اصل این سپرد در قرارداد مربوطه می باشد. 40

همان گونه که اشاره شد، در آیین نامه و دستورالعمل اجرایی قانون عملیات بانکی بدون سرمایه گذاری مدت دار، به دو نوع کوتاه مدت و بلند مدت تقسیم شده اند. از اوایل سال 95 سرمایه گذاری دو ساله، سه ساله و پنج ساله نیز معرفی شدند. از این رو، سپرده های س دار دارای دو نوع سپرده سرمایه گذاری کوتاه مدت و سپرده سرمایه گذاری بلند مدت مشتم يك ساله، دو ساله، سه ساله و پنج ساله می باشد. 41

الف. سپرده سرمایه گذاری کوتاه مدت

این سپرده به دو صورت «سپرده سرمایه گذاری کوتاه مدت» و «سپرده سرمایه گذاری کوتاه می گردد که به هر يك اشاره می کنیم:

سپرده سرمایه گذاری کوتاه مدت: این حساب به صورت دفترچه نگهداری می شود و به س می دهد تا هر زمان که بخواهند به موجودی دفترچه اضافه و یا از آن برداشت نمایند. حداقل این حساب طبق آخرین مصوبه اداره نظارت براموربانك ها 50000 ریال می باشد. سود این ح کم ترین مانده سپرده مذکور در هر ماه محاسبه می شود؛ به شرط آن که مانده کمتر از 10 برای باراول سه ماه نزدبانك باقی باشد. صاحب حساب می تواند در قرارداد سپرده گذاری به سپرده را بدهد. تمدید سپرده های سرمایه گذاری کوتاه مدت تابع ضرایبی از يك ماه می باشد

سپرده سرمایه گذاری کوتاه مدت ویژه: این حساب همانند سپرده کوتاه مدت می باشد، با جای دفترچه از سند حساب داری و برگ رسید سپرده استفاده می شود. نرخ سود این سپر سپرده کوتاه مدت عادی بوده، به شرط آن که حداقل سپرده (مبلغ پنجاه هزار ریال) شش د بماند و بعد از شش ماه تابع ضریبی از يك ماه خواهد بود. 43

ب. سپرده سرمایه گذاری بلند مدت

در حال حاضر سپرده های سرمایه گذاری بلند مدت، سپرده های يك ساله، دو ساله، سه س شامل می شود و هر نوع سپرده با توجه به مدت آن از سهم سودهای مختلفی برخوردار ا

برای افتتاح سپرده های يك ساله و دو ساله 100000 ریال، سه ساله 200000 ریال و پنج ساله 44 می باشد.

همان طور که اشاره شد، در سپرده سرمایه گذاری کوتاه مدت مشتری هر زمان که بخواهد موجودی خود اضافه و یا از آن برداشت نماید، اما تا پیش از سال 1374، سپرده سرمایه گذاری تغییر نبود و مشتری نمی توانست مبلغی به آن اضافه و یا قسمتی از آن را برداشت نماید. چنانچه سپرده گذار به قسمتی از وجوه سپرده خود نیاز داشت، بالاچار می بایست قرارداد از آن بابت ضرر و زیانی متوجه وی می گردید. اما در اواخر سال 1374 برخی از بانک ها نحوه را تغییر دادند، به گونه ای که سپرده های سرمایه گذاری بلند مدت در اوراق جدید و بر مبنای مبالغ تعیین شده برای سپرده های يك ساله، دو ساله، سه ساله و پنج ساله به صورت چ برگ صادر می گردد تا در صورت برداشت تعدادی از سپرده ها قبل از سررسید، موجب ابطال نشود. و از طرفی، در شرایط جدید افتتاح سپرده سرمایه گذاری بلند مدت و نیز انتقال کل پیش بینی گردیده است. 45

با توجه به مفاد قانون عملیات بانکی بدون ربا، آیین نامه های آن و همچنین قراردادهای سپرد پذیرش سپرده های سرمایه گذاری در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران، اصل وکالت می باشد. سپرده های سرمایه گذاری مدت دار را تعهد و تضمین می نماید. از این رو، هیچ خسارتی متوجه نیست. بانک به وکالت از سپرده گذاران، وجوه آن ها را به طور مشاع، در امور مشخص شده، عملیات بانکی بدون ربا به کار می گیرد و منافع حاصل از آن را پس از کسر حق الوکاله خویش منابع بانک، بین سپرده گذاران تقسیم می کند، اما نسبت خاصی برای تقسیم این منافع به سپرده گذاران اعلام نمی شود. همان گونه که قبلاً بیان شد، بنابر نظر مشهور فقهای شیعه، وکیل ضامن خسارت هایی است که در اثر کوتاهی و یا تخلف در انجام وظیفه اش حاصل شود. از ا دادن بانک که وکیل سپرده گذاران می باشد، با اطمینان بودن وکیل سازگار نیست. 46 یکی از تضمین سپرده ها توسط بانک ارائه شده این است که بانک به عنوان طرف سوم (غیر از سپر تسهیلات) سپرده های سرمایه گذاری را تضمین می نماید. ولی ملاحظه قراردادهای اعطای بانکی جمهوری اسلامی ایران نشانگر آن است که در این نظام، در واقع بانک ها سپرده ها مدت دار را تضمین نمی کنند، بلکه این گیرندگان اعتبار هستند که آن را تعهد و تضمین می تضمین این سپرده ها به گیرندگان سرمایه منتقل می گردد. به طور نمونه، در قراردادهای مدنی در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران، عامل مضاربه و شریک بانک تعهد می کند که به اصل سرمایه بانک را پرداخت نماید. علاوه بر این که اگر خود بانک سپرده های سرمایه سرمایه گذاری مستقیم به کار گیرد، طرف سومی برای تضمین سرمایه باقی نمی ماند. اساساً چنین تضمینی در يك نظام بانکی بدون ربا و حتی برای يك بانک بدون ربا که در ض فعالیت می کند، چندان ضروری نیست. به طور نمونه می توان به بانک اسلامی اردن اشاره عدم تضمین سپرده های سرمایه گذاری، توفیق چشمگیری در جذب سپرده ها داشته است.

3. سود و زیان سپرده های سرمایه گذاری مدت دار

قانون عملیات بانکی بدون ربا تنها در يك ماده به چگونگی توزیع منافع حاصل از به کارگیری سپر گذاری مدت دار اشاره نموده است. بر اساس ماده 5 قانون، این منافع بر اساس قرارداد مدت و مبالغ سپرده های سرمایه گذاری و رعایت سهم منابع بانک به نسبت مدت و مبلغ د گرفته شده در آن عملیات تقسیم خواهد شد. 47 این ماده تصویر دقیقی از چگونگی توزیع سو علاوه بر این که تکلیف خسارت های احتمالی نیز مشخص نشده است. البته، به طوری که قانون به بانک ها اجازه داده که اصل سپرده های سرمایه گذاری مدت دار را تعهد و بیمه نمایند جنبه قطعیت ندارد، ولی در آیین نامه و دستورالعمل اجرایی قانون عملیات بانکی بدون ربا، تعهد و یا بیمه کردن سپرده ها به هزینه خود شده اند. از این رو، سپرده های سرمایه گذاری خسارتی را متقبل نمی شوند.

آیین نامه فصل دوم قانون عملیات بانکی بدون ربا با تفصیل بیش تری به این مسأله می پردازد از آن اشاره می کنیم:

1. «به هیچ يك از سپرده های دریافتی تحت عنوان سپرده های سرمایه گذاری رقم تعبیر عنوان سود پرداخت نخواهد شد.» 48

2. منافع حاصل از به کارگیری سپرده های سرمایه گذاری مدت دار بر اساس قرارداد منعقد بین بانک و سپرده گذار متناسب با مدت و مبالغ سپرده های سرمایه گذاری پس از وضع س مربوط و رعایت سهم منابع بانک به نسبت مدت و مبلغ از کل وجوه به کارگرفته شده در آن خواهد شد. 49

3. «حق الوکاله به کارگیری سپرده های سرمایه گذاری از سهم منافع سپرده گذاران کسر و حداقل و حداکثر حق الوکاله به تصویب شورای پول و اعتبار خواهد رسید.» 50
 4. در قراردادهای منعقد شده بین بانک و سپرده گذار، قید مصالحه منافع، مصرف مشاع سپرده و پرداخت منافع الزامی است. 51
 5. بانک ها در تأمین منابع لازم جهت تسهیلات اعطایی باید اولویت را به منابع سرمایه گذار که مجموع تسهیلات اعطایی کم تر و یا مساوی مجموع سپرده های سرمایه گذاری مدت سپرده های قانونی باشد، تمام منافع موضوع این ماده بین سپرده گذاران تقسیم خواهد شد مجموع تسهیلات اعطایی بانک ها بیش تر از مجموع این قبیل سپرده ها باشد، مابه التفاوت، محسوب خواهد شد. 52 دستورالعمل اجرایی قبول سپرده ها نیز زوایای دیگری از این مسائل که در ذیل به آن ها می پردازیم:
 1. «در تعیین مبالغ سپرده های سرمایه گذاری جهت احتساب منافع متعلق به سپرده گذار قانونی مربوطه که نزد بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران تودیع شده از جمع کل مبالغ ایر کسر خواهد شد.» 53
 2. «بانک ها نمی توانند به هیچ یک از سپرده های سرمایه گذاری مدت دار رقم تعیین شده ای سود اعلام و یا پرداخت نمایند.» 54 این بند علاوه بر ممنوعیت پرداخت سود از قبل تعیین شد مجاز نمی شمارد.
 3. حق الوکاله بانک بابت به کارگیری سپرده های سرمایه گذاری می تواند شامل هزینه سپرده های موصوف باشد. در هر صورت مبلغ دیگری تحت هیچ عنوان از سپرده گذار اخذ نخواهد شد.
 4. بانک ها می توانند در میزان حق الوکاله به کارگیری سپرده های سرمایه گذاری بلند گذاران تخفیف قایل شوند. میزان تخفیف متناسب با مدت و مبلغ سپرده ها خواهد بود. 56
 5. قبول و استرداد سپرده و پرداخت سود به سپرده گذار تابع قراردادی است که بین بانک و سپرده گذار می گردد. این قرارداد باید متضمن مواردی از جمله اعطای وکالت به بانک در به کارگیری سپرده که قبلاً اشاره شد، حق توکیل به غیر، مصرف مشاع سپرده ها، تعهد استرداد سپرده ها، الوکاله، مصالحه منافع بین بانک و سپرده گذار و بین سپرده گذاران و ... باشد. 57
 6. «بانک ها موظفند به منظور تعیین سهم منافع سپرده گذاران در پایان شهریور و اسفند هر سال از عملیات خود را تعیین نمایند.» 58
 7. منافع سپرده های سرمایه گذاری کوتاه مدت در پایان هر سال پس از تعیین سود ناشی ها، برای همان سال، پرداخت خواهد شد. 59
 8. منافع سپرده های سرمایه گذاری بلند مدت در صورتی که سررسید آن ها مصادف با اسفند باشد، به طور قطعی و در غیر این صورت، به طور علی الحساب پرداخت خواهد شد. های علی الحساب مزبور پس از تعیین منافع سپرده گذار به شرح ماده 20 (که در بند 6 آ گردید. 60
- بر اساس آنچه از قانون عملیات بانکی بدون ربا، آیین نامه ها و دستورالعمل های اجرایی آن گ وکالت از سپرده گذاران، وجوه سپرده شده در حساب های سرمایه گذاری مدت دار را، به ط ذکر شده در ماده 3 قانون به کار می گیرند. منافع حاصل از به کارگیری سپرده های سرمایه اساس قرارداد منعقد شده، متضمن وکالت، حق توکیل به غیر، مصالحه منافع بین بانک و سپرده گذاران و ...، بین بانک و سپرده گذار متناسب با مدت و مبالغ سپرده های سرمایه گذاری پ های قانونی مربوط و رعایت سهم منابع بانک به نسبت مدت و مبلغ از کل وجوه به کار عملیات، تقسیم خواهد شد. البته، در این زمینه اولویت با منابع سپرده گذار می باشد و ت مجموع تسهیلات اعطایی بانک ها بیش تر از مجموع این قبیل سپرده ها پس از وضع س باشد، مابه التفاوت سهم منابع بانک محسوب خواهد شد. پس از تعیین سهم منافع که گذاران تعلق می گیرد، حق الوکاله بانک از آن کسر شده و باقیمانده بین سپرده های سرمایه تقسیم می شود. حق الوکاله مزبور می تواند شامل هزینه های به کارگیری سپرده های مود بانک ها می توانند در میزان حق الوکاله به کارگیری سپرده های سرمایه گذاری بلند مدت ه مبلغ سپرده ها تخفیف قایل شوند. بانک ها استرداد اصل سپرده های سرمایه گذاری مدت دار و از این رو، سپرده گذاران هیچ زیانی را متحمل نمی شوند. اما به هیچ یک از سپرده های در سپرده های سرمایه گذاری رقم تعیین شده از قبل به عنوان سود اعلام و پرداخت نمی ن

سپرده گذاران در پایان شهریور و اسفند هر سال تعیین می شود و منافع سپرده های سر مدت در پایان هر سال پس از تعیین سود ناشی از به کارگیری آن ها، برای همان سال پرد منافع سپرده های سرمایه گذاری بلند مدت در صورتی که سررسید آن ها مصادف با پایان ش باشد، به طور قطعی و در غیر این صورت، به طور علی الحساب پرداخت خواهد شد و تکلیف پ الحساب مزبور پس از تعیین منافع سپرده گذار تعیین خواهد گردید.

آنچه در بالا گذشت، مفاد قانون عملیات بانکی بدون ربا، آیین نامه مصوب هیأت وزیران و ، اجرایی شورای پول و اعتبار بود، اما به مرور زمان تغییراتی نیز در آن حاصل شده است. به ط 1369 به منظور تشویق سپرده گذاری، بانک ها مجاز گردیدند سود سپرده های سرمایه گذار: الحساب در مقاطع سه ماهه پرداخت نمایند که از سال 1370 سود سپرده های سرمایه گ یکساله، دو ساله، سه ساله و پنج ساله در مقاطع سه ماهه پرداخت می شود و تصفیه نه مدت سپرده صورت می گیرد. 61 و این در حالی است که بنابر دستورالعمل اجرایی مصوب ش سود سپرده های سرمایه گذاری کوتاه مدت و بلند مدت می باید در پایان سال و پس از تعیین کارگیری آن ها صورت گیرد و تنها در صورتی که سررسید سپرده سرمایه گذاری بلند مد شهریور یا اسفند نباشد، بانک ها مجاز به پرداخت سود علی الحساب به این سپرده ها می سودهای علی الحساب نیز باید پس از تعیین منافع سپرده گذار مشخص گردد.

با توجه به توضیحاتی که در مورد چگونگی توزیع سود و زیان سپرده های سرمایه گذاری م نکات زیر قابل توجه است:

1. در مواد قانون عملیات بانکی بدون ربا و آیین نامه فصل دوم آن، از آنچه در به کارگیری سپر به دست می آید، با لفظ منافع یاد شده که این منافع بین سپرده گذاران و بانک تقسیم ، عبارات مشخص نیست که آیا مراد از منافع درآمد است و یا منظور سود حاصل از به کارگیری بانک می باشد. اما در دستورالعمل اجرایی قبول سپرده ها، کلمه «منافع» در داخل پرانتز به ، است. ولی نکته مبهم در مسأله این است که در بخشی از ماده 16 همین دستورالعمل و الوکاله بابت به کارگیری سپرده های موصوف باشد. این امر با تفسیر منافع به سود که در مو دستورالعمل وارد شده، منافات دارد؛ زیرا سود چیزی جز ما به التفاوت منافع حاصل از به کار سرمایه گذاری می تواند شامل هزینه های به کارگیری سپرده های سرمایه گذاری و هزینه آن ها نیست. علاوه بر این که مشخص نیست به چه دلیل هزینه به کارگیری سپرده ها ، الوکاله به حساب آید.

2. علی رغم آن که در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران نرخ های سود متفاوتی به ا سرمایه گذاری مدت دار (کوتاه مدت و بلند مدت) پرداخت می شود، اما در قانون عملیات بان نامه ها و دستورالعمل های اجرایی آن تفسیر روشنی از چگونگی توزیع نرخ های سود متفاوت، ها ارائه نشده است و تنها در تبصره ماده 16 دستورالعمل اجرایی قبول سپرده ها آمده اس توانند در میزان حق الوکاله به کارگیری سپرده های سرمایه گذاری بلند مدت برای سپرده گ شوند. میزان تخفیف متناسب با مدت و مبلغ سپرده ها خواهد بود.»

در این زمینه در یکی از مطالعاتی که از طرف وزارت امور اقتصادی و دارایی پیرامون بانک جمهوری اسلامی ایران صورت گرفته، تفاوت در این نرخ ها به صورت زیر تشریح شده است:

«توجه این که، سهم سود سپرده های کوتاه مدت و بلند مدت مساوی است و آنچه باعث ت سپرده می شود، سهم حق الوکاله است و حق الوکاله در سپرده های با مدت کم تر، بیش از مدت تر است.» 62

بنا به توضیحات مزبور، آنچه می تواند نرخ سود سالیانه تعلق گرفته به هر يك از سپرده ها میزان حق الوکاله ای است که بانک بابت به کارگیری هر يك از آن ها مطالبه می کند. 63 جدا حق الوکاله در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران که در مباحث آتی مورد بحث قرار خواهد گ مزبور از حیث نظری می تواند یکی از حالت های زیر را داشته باشد:

حالت اول: بانک ها حق الوکاله ای در مقابل به کارگیری سپرده ها اخذ نمایند: در این ص تفاوت نرخ سود سپرده های کوتاه مدت، یکساله، دو ساله، سه ساله و پنج ساله وجود پرداخت نرخ های سود علی الحساب متفاوت به این سپرده ها نشانگر این نکته خواهد بود قطعی و علی الحساب تفاوتی ندارند و نرخ سود هر يك از سپرده ها به صورت مستقل از واق محاسبه می شود.

حالت دوم: بانک ها در مقابل به کارگیری سپرده ها حق الوکاله اخذ کنند: در این حالت (حق

چند مبنایی برای تفاوت نرخ سودها وجود دارد، اما این سؤال قابل طرح است که آیا مبلغ یا نرخ ها برای به کارگیری هر يك از سپرده های کوتاه مدت، یکساله، دو ساله، سه ساله و پنج کارگیری این سپرده ها مشخص است یا این که این مبلغ یا نرخ از قبل مشخص نمی شود تقسیم سود (قطعی) بین انواع سپرده های سرمایه گذاری، حق الوکاله بانک ها برای هر يك به گونه ای تعیین می شود که نرخ سود مورد نظر، که همان نرخ سود علی الحساب و یا حد درصد بیش تر از آن است، برای هر يك از سپرده ها به دست آید؟ گزینه دوم با حالتی که پرداختی به هر يك از سپرده ها در طول چند سال متمادی ثابت مانده و یا تغییر چندانی نکرده به بیان دیگر، پرداخت سودهای یکسان در طول چند سال، با فرض حق الوکاله غیرصفر، می باشد که که نرخ سود ثابت می باشد. حال اگر این گزینه را بپذیریم، با این محذور مواجه می ها می توانند سپرده های مردم را با حق الوکاله مجهول به کار گیرند و آیا بانک نباید به عنوان خود برای به کارگیری هر يك از سپرده ها را به سپرده گذاران اعلام نماید؟ از طرف دیگر، عملیات بانکداری بدون ربا، آنچه به عنوان یکی از ابزارهای سیاست گذاری بانک مرکزی، الوکاله بانک ها می باشد، اما در گزینه دوم در واقع آنچه وسیله سیاست گذاری است نرخ سود است که به تبع آن حق الوکاله تعیین می شود و این در حالی است که سود علی الحساب بانکی بدون ربا و آیین نامه های آن طرح نشده و تنها در یکی از مواد دستورالعمل اجرایی برخی از سپرده های سرمایه گذاری مدت دار، مطرح شده است. با توجه به مباحثی که د خواهد شد، به نظر می رسد که آنچه مبنای محاسبه است همان نرخ سود علی الحساب اند ناشناخته ای سودهای قطعی به صورتی محاسبه می شوند که همان سود علی الحساب اند حداکثر با انحراف 0/5 تا يك درصدی، به دست آید که این انحراف نیز هیچ گاه موجب کم شدن الحساب اعلام شده نمی گردد، بلکه این مبلغ به سود علی الحساب افزوده می شود.

یکی از توجیهاتی که می توان برای تصحیح چگونگی توزیع سود و زیان ارائه نمود، این است پذیرش سپرده ها قید «مصلحه بانک و سپرده گذار در مورد منافع و نحوه محاسبه و پرداخت» نماید و همین قید مبنای تصحیح توزیع سود و زیان می باشد؛ زیرا بانک بر اساس این مصالح این حق را محفوظ نگه می دارد که سود حاصل از به کارگیری سپرده ها را به صلاحدید توزیع سود هر يك از انواع سپرده سرمایه گذاری را به گونه ای تعیین می کند که نرخ های سود متفاوت های کوتاه مدت، يك ساله، دوساله، سه ساله و پنج ساله به دست آید. هر چند می توان این ای ظاهر شرعی داد، اما به نظر می رسد که این توجیه به دور زدن حرمت ربا و پرداخت سود سپرده گذاری منجر گردد؛ به خصوص آن که، همان طور که اشاره خواهیم نمود، نرخ سود سپر سال ها ثابت مانده است. همچنین در اکثر موارد، سپرده گذاران بدون مطالعه مفاد قرارداد به افتتاح حساب می نمایند. از طرف دیگر، ظهور چنین قیدی آن است که بانک در پایان سال محاسبه سود و زیان درباره موارد ابهام با مشتری مصالحه نماید نه این که مصالحه مبنای باشد. علاوه بر آن، مصالحه طرفینی است و به طور معمول در قرارداد قید می شود که بع گیرد، نه این که از ابتدا مصالحه کنند که در انتهای قرارداد، بانک به طور يك طرفه تعیین کننده آن که استفاده از مصالحه برای شکل دهی توزیع سود و زیان در يك نظام بانکی چندان مناسبت رسد و این سؤال قابل طرح است که: بر اساس چه معیاری مقدار کل سود هر يك از سپرده يك ساله، دو ساله، سه ساله و پنج ساله معین می شود و آیا این روش به پایین آمدن کارای منجر نمی گردد؟

3. همان گونه که اشاره شد، در هیچ يك از مواد قانون عملیات بانکی بدون ربا و آیین نامه ها سود علی الحساب نشده است و تنها در یکی از مواد دستورالعمل اجرایی قبول سپرده ها به این مورد نیز به سپرده های سرمایه گذاری بلند مدت و آن هم تنها در مواردی که سررسید پایان شهریور و یا اسفند نباشد، اختصاص یافته است. اما آنچه از سال 1370 اجرا شده با است؛ چرا که از این سال سود سپرده های کوتاه مدت و بلند مدت به صورت علی الحساب ماهه پرداخت می شود و از مورد ذکر شده در دستورالعمل اجرایی قانون تخطی شده، هر چه تصویب مقامات پولی کشور رسیده است.

یکی از اشکالاتی که در مورد پرداخت سود علی الحساب طرح شده، آن است که بانک به عذ های سرمایه گذاری را به صورت مشاع به کار می گیرد و پس از کسب سود، آن را میان سه می نماید. از این رو، توزیع سود هنگامی میسر است که سودی حاصل شود و مورد حسابرس توزیع سود پیش از حصول آن و پیش از حسابرسی چه مفهومی دارد؟

4. از آن جا که حق الوکاله مزدی است که بانک ها می توانند بابت خدماتی که در به کار سرمایه گذاری ارائه کرده اند، مطالبه نمایند و حق الوکاله مزبور، بنابر آنچه گذشت، می تواند ای به کارگیری سپرده ها نیز باشد، از این رو، حق الوکاله از مقوله هزینه به حساب می آید

بانک از سپرده گذاران دریافت می کند، هزینه کارش می باشد. از این رو، حق الوکاله الزاماً منتهی نیست و در صورتی که به صورت مبلغی قطعی و نه سهمی از سود مطرح شود، با افزایش تناسب افزایش نمی یابد. تعیین سهم سود بانک به نسبت مشاع می تواند محرکی برای منابع و افزایش کارایی باشد. گذشته از آن که اگر حق الوکاله را میزان مزد مورد مطالبه باز و جوه قلمداد کنیم، چنین نیست که اجرت سالیانه به کارگیری سپرده های بلند مدت تر یا کارگیری سپرده های کوتاه مدت تر باشد؛ یعنی چندان معقول به نظر نمی رسد که، به طو های پنج ساله، سالانه 2 درصد اجرت بگیریم واز سپرده های دوساله، سالانه 1 درصد مطالبه بگوییم به کارگیری بلندمدت تر سپرده ها برای بانک دردسر کمتری دارد.

5. یکی از مشکلات موجود در قوانین و مقررات عملیات بانکی بدون ربا، مشخص نبودن حیطه دستورالعمل های اجرای و ... می باشد. برخی از مسائل اساسی در قانون مطرح نشده و به آیین نامه و دستورالعمل های اجرایی و یا حتی در مواردی در مصوبه های شورای پول و اعتبار شده است که این امر نوعی ناهمگونی و ناهماهنگی در مجموعه مقررات حاکم بر فعالیت ایجاد کرده است. به عنوان مثال، می توان به تقسیمات انواع سپرده ها و مسأله سود علم نمود. توضیح آن که، قانون عملیات بانکی بدون ربا هیچ تقسیمی از سپرده های سرمایه گذاری آیین نامه و دستورالعمل های اجرایی قانون آن را به سپرده های کوتاه مدت و بلند مدت تقسیم دنیال آن پس از گذشت حدود 3 سال از اجرای قانون، سپرده های بلند مدت بر اساس تصه اعتبار به چهار نوع يك ساله، دو ساله، سه ساله و پنج ساله، تقسیم می شوند. با توجه به تفکیکی در قانون عملیات بانکی بدون ربا و ملحقات آن، تفسیر روشنی از نرخ های سود متفا سپرده ها صورت نگرفته و تنها تفسیر قابل ارائه، استفاده از حق الوکاله ای متفاوت است که تفصیل گذشت. همچنین علی رغم آن که سود علی الحساب در قانون و آیین نامه آن مسأله در یکی از بندهای دستورالعمل اجرای قبول سپرده تنها در مورد سپرده های سرمایه آن هم در مواردی که مدت سپرده در زمان حسابرسی سود و زیان به پایان نرسیده، مطرح شد با تصویب شورای پول و اعتبار جنبه عمومیت پیدا کرده و در مورد تمامی سپرده ها و در همه شود که سخن از آن و بررسی پیامدهایش مجال دیگری را می طلبد. خلاصه آن که، در قوان بانکداری جمهوری اسلامی ایران شفافیت و روشنی در زمینه توزیع سود بین سپرده های سر ندارد و نظام بانکی علاوه بر تضمین اصل سپرده ها، با طرح سود علی الحساب عملاً آن را نیز همچنین نرخ های سود متفاوتی به سپرده های مختلف تعلق می گیرد، در حالی که از پیش ها اعلام نمی شود و در محاسبه نیز تصویر روشنی متصور نیست.

بررسی عملکرد نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران در پرداخت سود سپرده ها

پس از بررسی مواد قانونی در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران، به طور اجمال نگاهی های عملکردی این نظام در توزیع سود و زیان سپرده های بانکی می افکنیم.

1. سود واقعی منفی سپرده ها

یکی از معیارهای ارزیابی وضعیت نرخ های سود پرداختی به سپرده ها، مقایسه نرخ پرداختی باشد. جدول شماره 1 نرخ سود واقعی تعلق گرفته به سپرده های سرمایه گذاری بلند مدت (1363) نشان می دهد. به طوری که ملاحظه می شود، در بیش تر سال های مورد بررسی و اکثر انواع سپرده های سرمایه گذاری بلند مدت، سود واقعی تعلق گرفته به سپرده گذاران یعنی در طی این سال ها سپرده گذاران نه تنها سودی دریافت نکرده اند، بلکه به میزان عدد شده در جدول زیان کرده اند.

سود واقعی منفی در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران را می توان معلول چند امر دانست تکلیفی که بانک ها موظفند بخشی از منابع تحت اختیار خود را در این قالب و گاه با نرخ ه کنند. دوم، تعیین نرخ های سود مورد انتظار و قطعی به صورت اداری و توسط دولت برای اقتصاددانی که این نرخ ها غالباً زیر نرخ تورم تعیین شده اند. به خصوص آن که بیش تر تسهیلات بازدهی ثابت پرداخت می شوند و نرخ سود دریافتی از قبل مشخص بوده و قابل تغییر نیست حتی در عقود مشارکتی نیز معمولاً همان حداقل یا حداکثر سود مورد انتظار اعلام شده، به تعلق و دریافت می شود و بانک ها کاری به سودآوری واقعی ندارند. البته، شاید بتوان ض وجود انگیزه جهت کسب سود بیش تر و ... را نیز به این دلایل افزود.

جدول (1): جمهوری اسلامی ایران، نرخ سود اسمی و واقعی سپرده های سرمایه گذاری مد، 64

2. قطعیت یافتن سود علی الحساب

همان طور که قبلاً اشاره شد، پرداخت سود علی الحساب در قانون عملیات بانکی بدون ربا و بینی نشده و تنها در یکی از مواد دستورالعمل اجرایی قبول سپرده ها، پرداخت سود علی سپرده های سرمایه گذاری بلند مدت، آن هم در مواردی که مدت سپرده بلند مدت در زمان زیان (پایان شهریور و اسفند) به پایان نرسیده، مجاز شمرده شده است. اما از سال 1369 سپرده گذاری، بانک ها مجاز به پرداخت سود علی الحساب در مقاطع سه ماهه به تمام سیر شرایط شدند. نظام بانکی جمهوری اسلامی از این سال به بعد، در ابتدای هر سال نرخ الحساب متفاوتی برای هر یک از سپرده های کوتاه مدت، یک ساله، دو ساله، سه ساله و پنج کند و بنابر آن است که پس از حسابرسی نهایی، مابه التفاوت سود علی الحساب و قطعی این زمینه نکات زیر حایز اهمیت است:

الف- همان طور که در مباحث پیشین گذشت، تنها مبنایی که برای تعلق نرخ های سود متفاوت های سرمایه گذاری مدت دار در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران از قانون عملیات بانکی ب آن قابل استفاده است، تعلق نرخ های حق الوکاله متفاوت به هر یک از سپرده های کوتاه م ساله، سه ساله و پنج ساله است. اما بنا به ادعای مسؤولان بانکی کشور، بانک ها از آغا بدون ربا تاکنون حق الوکاله ای از سپرده گذاران دریافت نکرده اند. 65 حال با کنار هم گذاشت اضافه کردن این مطلب که بانک ها طی 17 سال اجرای نظام بانکی بدون ربا، نرخ های سود از انواع سپرده سرمایه گذاری مدت دار پرداخت کرده اند، تنها نتیجه ای که می توان گرفت،

نبودن مبنایی مشخص برای تعیین نرخ سود می باشد. به بیان دیگر، استدلال ما از سه م تشکیل شده است:

مقدمات:

1- تنها مبنای قانونی تعلق نرخ های سود (قطعی) متفاوت به هر یک از انواع سپرده های سر، نرخ های حق الوکاله متفاوت می باشد.

2- بانک ها هیچ حق الوکاله ای از سپرده گذاران دریافت نکرده اند.

3- بانک ها نرخ های سود (قطعی) متفاوتی به هر یک از انواع سپرده سرمایه گذاری پرداخته اند.

نتیجه:

هیچ مبنای قانونی جهت تعلق نرخ های سود (قطعی) متفاوت به هر یک از انواع سپرده ها، وجود ندارد.

به طور نمونه، مشخص نیست که چگونه و با چه روش محاسباتی به هر یک از سپرده ها ساله، دو ساله و پنج ساله به ترتیب نرخ های سود (قطعی) 8، 14، 15، 16، 18/5 درصد اعط سخن موید ادعای ما در بندهای بعدی است که ملاکی برای محاسبه سود واقعی سپرده همان سود علی الحساب اعلام شده با اندکی اضافه و یا بدون تغییر به عنوان سود قطعی اء این که سود علی الحساب چگونه تعیین می شود، چندان اهمیتی ندارد و مهم چگونگی محاسبه است؛ چرا که سود علی الحساب به صورت موقت پرداخت می شود و تکلیف آن باید پس از روشن گردد.

ب- بررسی نرخ های سود قطعی پرداخت شده به سپرده گذاران طی سال های 79-1363 است که این نرخ ها بر اساس سود واقعی کسب شده توسط بانک ها پرداخت نشده است. جدول شماره 2 مشاهده می شود، نرخ های سود پرداختی به سپرده های کوتاه مدت و یک های 68-1364 و همچنین در سال های 1369 و 1370 ثابت مانده است. علاوه بر این ک پرداختی در حالی به وقوع پیوسته که در طول این سال ها اوضاع و احوال اقتصادی و سیاسی کشور حاکم بوده است. روند مزبور، تعیین نرخ های سود بنا به نظر مقامات پولی و نه بر م ناشی از به کارگیری سپرده ها را به اثبات می رساند. به خصوص آن که طبق گزارش بانک اسلامی ایران طی سال های 68-1364 سود حاصل از به کارگیری سپرده ها در برخی سال درصد بوده و دولت با پرداخت یارانه، سودی در محدوده 6 تا 8/5 درصد به صاحبان سپرده است. 66 این سخن چیزی جز عدم پرداخت سود بر اساس سودآوری واقعی بانک ها نیست.

جدول (2): نرخ های سود پرداختی به صاحبان سپرده های سرمایه گذاری مدت دار (1379-13)

ج- جدا از اشکالاتی که در زمینه محاسبه سود قطعی و تعلق نرخ های سود متفاوت به سب عملکرد نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران در پرداخت سودهای علی الحساب نیز قابل ت

شماره 3 نرخ های سود علی الحساب و قطعی سپرده های سرمایه گذاری مدت دار را طه 1369 نشان می دهد. بر اساس ارقام وارد شده در این جدول و همچنین جدول شماره 4 ک سود قطعی و علی الحساب را در این سال ها نشان می دهد، در پنج سال اول اجرای سیاست علی الحساب، یعنی سال های 73- 1369، تفاوت اندکی بین نرخ سود علی الحساب و نرخ دارد. این تفاوت بین 0/25 درصد تا 1 درصد در نوسان بوده و در اکثر موارد نرخ سود قطعی 1/5 نرخ سود علی الحساب تعیین شده است. متأسفانه در سال های بعد، یعنی سال های همین تفاوت جزئی نیز به چشم نمی خورد و دقیقاً همان نرخ سود علی الحساب به عنوان نرخ اعلام شده است. این امر می تواند صوری بودن محاسبه نرخ سود واقعی را تداعی کند و م ای رهنمون سازد که در مباحث پیشین در مورد نبودن مبنای محاسباتی واقعی برای محاسبه به بیان دیگر، تفاوت اندک نرخ سود علی الحساب و قطعی طی پنج سال اول اجرای سیاست علی الحساب و عدم تفاوت آن دو در سال های بعد، این نظریه را تقویت می کند که سود پوششی برای پرداخت همان سود به صورت سود قطعی می باشد. شاید بتوان پرداخت به صورت قطعی را نوعی تضمین سود سپرده ها در مقام عمل تلقی کرد که با این وصف مشکل مشروعیت تعلق سود به سپرده گذاران مواجه می گردد؛ چراکه تضمین سود، سپر ودیعه خارج و به قرض تبدیل کرده و سود پرداختی حکم بهره را پیدا می کند. صرف نظر از اعلام و پرداخت سود سپرده ها به صورت قطعی و از پیش تعیین شده موجب کاهش خطر آسیب جدی این سرمایه گران بها می گردد؛ چرا که با این روند، سپرده گذاران مطمئن اند الحساب اعلام شده حتماً پرداخت خواهد شد و هیچ خطرپذیری در آن وجود ندارد. گذشته از آ کاهش کارایی منجر می شود.

جدول (3): جمهوری اسلامی ایران، نرخ سود سپرده های سرمایه گذاری مدت دار (69- 79) 3

جدول (4): جمهوری اسلامی ایران، تفاوت نرخ سود قطعی و نرخ سود علی الحساب (1379-)

یکی از انگیزه های طرح نرخ سود علی الحساب را، گذشته از تشویق سپرده گذاران، می تو به سپرده گذاران برای ارزیابی میزان عایدی به آن ها دانست. اما با توجه به تجربه برخی از باز از جمله بانک اسلامی اردن، به نظر می رسد نرخ سود پرداختی سال قبل، می تواند به سپرده گذاران را از میزان تقریبی سود عایدی به آن ها آگاه سازد و نیازی به طرح سود علی هر چند نقش پرداخت سود علی الحساب، در صورت عمل به اقتضای آن، مشکل شرعی زمینه اجرای واقعی آن در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران موجود نیست و به دلیل سابقه در کشورمان سود علی الحساب به سمت سود قطعی منحرف شده است. به نظر می رسد شناور به سپرده گذاران بر مبنای سود واقعی کسب شده می تواند علاوه بر جلوگیری از انحر عملکرد واقعی، اعتماد سپرده گذاران را نیز جلب نماید. علاوه بر آن، شفافیت در پرداخت سود زمینه را برای رفع مشکلاتی که منجر به کاهش سودآوری بانک ها شده، فراهم نماید.

نتیجه گیری

با توجه به مباحث ارائه شده، تبیین حکم فقهی سپرده ها در نظام بانکی جمهوری اسلام سپرده های سرمایه گذاری از سپرده های جاری و پس انداز امکان پذیر است. بانک، سپرده ه جاری و پس انداز را تحت عنوان قرض می پذیرد و به این سپرده ها هیچ سودی تعلق نمی فقهی پذیرش سپرده های سرمایه گذاری عنوان وکالت می باشد؛ یعنی بانک به وکالت سپرده های آنان را به کار می گیرد و سود حاصل را میان سپرده گذاران در حساب های سر می نماید. ملاحظه مواد قانون عملیات بانکی بدون ربا، آیین نامه ها و دستورالعمل های اجرا عملکرد نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران مؤید وجود ابهامات و کاستی هایی در قانون و ع می باشد و در مواردی حضور سود از پیش تعیین شده به چشم می خورد. برخی از ابهامات موجود در تجهیز سپرده های بانکی را می توان در موارد زیر خلاصه نمود:

1- با وجود آن که بانک ها در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران، وکیل سپرده گذاران در سپ گذاری هستند و وکیل، در فقه شیعه، امین بوده و تنها ضامن خسارت هایی است که در اثر اد حاصل شود، اما بانک ها سپرده ها را تضمین می کنند. هر چند تضمین سپرده ها با این توجیه ثالثی، غیر از سپرده گذار و گیرنده تسهیلات، است صورت می گیرد، اما در واقع، گیرندگان تس را تضمین می کنند.

2- در قانون عملیات بانکی بدون ربا و ملاحظات آن، از آنچه بین سپرده گذاران و بانک توزیع م تعبیر شده و مشخص نیست که مراد از منافع سود و یا درآمد است. هر چند در دستورالعمل سود تفسیر شده، اما از آن جا که حق الوکاله بانک می تواند شامل هزینه های به کارگیری و سود تفسیر منافع به سود سازگار نیست؛ زیرا سود چیزی جز مابه التفاوت درآمدها و هزینه

سپرده ها و منابع بانک نیست. علاوه بر این که مشخص نیست چرا هزینه به کارگیری سپرده، حق الوکاله گنجانده شود؟

3- در هیچ يك از مواد قانون عملیات بانکی بدون ربا و ملحقات آن، تفسیر روشنی از چگونگی سود متفاوت به سپرده های کوتاه مدت، يك ساله تا پنج ساله ارائه نشده و تنها تفسیر قابل مقادیر حق الوکاله متفاوت است. حال اگر بانک حق الوکاله نگیرد، مبنایی برای تعلق نرخ، متفاوت نخواهد بود و در صورت گرفتن حق الوکاله این سؤال مطرح می شود که آیا بانک ها به توانند سپرده ها را با حق الوکاله مجهول به کار گیرند؟ آیا عدم اعلام حق الوکاله و مشخص نه تعیین حق الوکاله به میزانی که ما را به همان نرخ های سود علی الحساب اعلام شده برس شود؟ با ضمیمه این نکته که بنابر اظهارات مسئولان بانکی کشور، بانک ها از آغاز تاکنون حق نکرده اند، اشکال مطرح شده در مورد پرداخت نرخ های سود واقعی متفاوت به هر يك از سرمایه گذاری تکمیل می شود. در نتیجه، مبنای قانونی برای تعلق نرخ های سود قطعی مت سپرده های کوتاه مدت، يك ساله تا پنج ساله وجود ندارد و همان سود علی الحساب با اندک تفاوت به عنوان سود قطعی اعلام می گردد.

4- در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران هیچ نسبتی برای توزیع سود بین بانک و سپرده گذ از انواع سپرده ها اعلام نمی شود، بلکه تنها نرخ به صورت علی الحساب اعلام می گرد است که در هیچ يك از مواد قانون عملیات بانکی بدون ربا به سود علی الحساب اشاره نشده مواد دستورالعمل اجرایی قبول سپرده، پرداخت سود علی الحساب در مورد سپرده های س مدت و آن هم سپرده هایی که سررسید آن ها پایان شهریور و یا اسفند نباشد، مجاز شمرد از سال 1369 سود تمامی انواع سپرده ها و در هر حالتی، به صورت علی الحساب و در پرداخت می شود. با توجه به عدم شفافیت در چگونگی توزیع سود واقعی، سود علی الحساب تضمین شده و واقعی تبدیل شده است.

5- علی رغم متفاوت بودن اوضاع و احوال اقتصادی و سیاسی کشور در سال های 79- پرداختی به سپرده گذاران در بسیاری از سال ها ثابت بوده و این امر نشانگر عدم پرداخت س واقعی حاصل از به کارگیری سپرده ها می باشد.

6- تفاوت نرخ سود علی الحساب و قطعی در طول دوره 79- 1363 بسیار ناچیز است و سود درصد بیش تر از سود علی الحساب تعیین شده است و در شش سال اخیر (79- 1374) تفا صفر تنزل یافته و همان سود علی الحساب به عنوان سود قطعی نیز اعلام شده است. ا وجود مبنایی محاسباتی برای محاسبه سود واقعی سپرده ها حکایت می کند. شاید بتوان پ الحساب به صورت قطعی را نوعی تضمین سود سپرده ها در مقام عمل تلقی کرد که با این و با مشکل عدم مشروعیت تعلق سود به سپرده گذاران مواجه می گردد؛ چرا که تضمین سو حالت ودیعه خارج و به قرض تبدیل می کند.

پیشنهادهای

با توجه به مباحث ارائه شده، پیشنهادهایی جهت بهبود وضعیت بانکداری بدون ربا در جمهور ارائه می گردد:

1. با توجه به کاستی های ذکر شده در مورد قانون عملیات بانکی بدون ربا و ملحقات آن، تج سازی این قوانین ضروری به نظر می رسد. قانون عملیات بانکی بدون ربا باید به صورتی وضعیت موضوعات کلیدی در بانکداری بدون ربا، از جمله مبنای فقهی مورد پذیرش، چگونگی تر ... را مشخص نماید. همان گونه که قبلاً اشاره شد، برخی از این ابهام ها و کاستی ها نا، مواد قانون، آیین نامه، دستورالعمل ها و سایر تصمیمات اتخاذ شده می باشد که یکپارچه گنجاندن مواد اصلی در قانون عملیات بانکی بدون ربا می تواند کارساز باشد.

2. با توجه به مشکلات پدید آمده در اجرای سود علی الحساب، پیشنهاد می شود تا م مناسب جهت اجرای صحیح آن به وجود نیامده، آن را از نظام بانکی حذف نماییم. بدیهی ا، قطعی هر سال می تواند شاخص و مشوقی برای سپرده گذاری در سال های بعد باشد.

3- پیشنهاد دیگر آن که، به جای پرداخت سود به صورت علی الحساب که حالت قطعیت پیدا ک ها شناور و بر مبنای سود واقعی حاصل از به کارگیری سپرده ها محاسبه و پرداخت ش پیشنهاد می شود که به جای اعلام نرخ سود علی الحساب، دو نسبت مشاع، یکی برای تو (حق الوکاله) و سپرده گذاران و دیگری برای توزیع سود بین سپرده گذاران، پیش از به کارگیری شود. نسبت مشاع اول مشخص می کند که چه نسبتی از سودهای حاصل از به کارگیری س

چه نسبتی به سپرده گذاران تعلق می گیرد. تعیین سهم بانک به صورت نسبت مشاع می تواند به کارایی، انگیزه ای برای تصحیح عملکردهای صورتی ایجاد کند؛ زیرا با این شیوه هر چه کارگیری سپرده ها بیش تر باشد، سهم سود بانک نیز بیش تر خواهد بود. نسبت مشاع دوم که سهم سود تعلق گفته به سپرده گذاران چگونه بین آن ها تقسیم شود. البته باید برای سپرده سرمایه گذاری يك نسبت خاص اعلام شود. بدیهی است که هر چه سپرده بلند مدت مشاع بزرگ تری از سود برای آن تعیین می گردد. این امر علاوه بر شفاف ساختن مشکلات تواند در جلب اعتماد متدینان به بانک ها موثر باشد. البته چنین اقدامی هنگامی کارساز است تسهیلات تکلیفی و ... دست بانک ها در کسب سود بازگذاشته شود.

* پی نوشت ها

- 1- ابن منظور، لسان العرب، ج 15، بیروت، داراحیاء التراث العربی، طبعه جدید ملونه، الطبعه 254
- 2- شهید ثانی، اللمعه الدمشقیه، ج 4، بیروت داراحیاء التراث العربی، الطبعه الثانیه، ص 31 للبنوك الاسلامیه، الموسوعه العلمیه و العلمیه للبنوك الاسلامیه، ج 5، القسم الشرعی قاهره، مطابع الاتحاد الدولی للبنوك الاسلامیه، 1982، ص 63
- 3- ر. ک. به: علامه حلی، مختلف الشیعه، ج 6، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، الطبعه الاولی علی اصغر مروارید، سلسله ینابیع الفقهی، بیروت، مؤسسه فقه الشیعه، الطبعه الاولی، (صص 109 و 111 / شیخ طوسی، الخلاف المیسوط، ص 115 / تبصره المتعلمین، ص 137 / ر 139 / تلخیص المرام، ص 141 / سامی حمود، تطوير الاعمال المصرفیه بما یتفق و الشریعه الثانیه، عمان، مطبعه الشرق و مکتبتها، 1982، ص 264 / عبدالرزاق رحیم جدی الهیتی، ال بین النظریه و التطبيق، الطبعه الاولی، عمان، دار اسامه، 1998، ص 265
- 4- عبدالرزاق رحیم جدی الهیتی، همان، ص 258
- 5- قانون عملیات بانکی بدون ربا، ماده 4، آیین نامه فصل دوم قانون عملیات بانکی بدو دستورالعمل اجرایی قبول سپرده ها، ماده 3
- 6- حسن عبدالله امین، الودایع المصرفیه النقديه و استثمارها فی الاسلام، الطبعه الاولی، 1983، صص 229-228 و 234-233
- 7- عبدالرزاق رحیم جدی الهیتی، همان، ص 260
- 8- حسن عبدالله امین، همان، ص 222
- 9- ر. ک. به: محمد علی تسخیری، «الودایع المصرفیه، تکلیف الفقهی و احکامها»، م الاسلامی، دوره التاسعه، مؤتمر مجمع الفقه الاسلامی، العدد التاسع، الجزء الاول، 1996، حسن عبدالله امین، همان، ص 223 / عبدالرزاق رحیم جدی الهیتی، همان، صص 264-61 همان، صص 265-264
- 10- قانون عملیات بانکی بدون ربا، ماده 3، آیین نامه فصل دوم قانون عملیات بانکی بدو دستورالعمل اجرایی قبول سپرده ها، ماده 17
- 11 و 12- الاتحاد الدولی للبنوك الاسلامیه، همان، ص 149
- 13- عبدالرحمن جزیری، الفقه علی المذاهب الاربعه، ج 3، بیروت، داراحیاء التراث العربی، الطب 347
- 14- الاتحاد الدولی للبنوك الاسلامیه، پیشین، ص 63
- * 15- فقهای مالکی، حنبلی و برخی از فقهای حنفی، مضاربہ را شامل تمام فعالیت های اق ر. ک. به: حسن امین، المضاربہ الشرعیه و تطبیقاته الحدیثه، الطبعه الثانیه، جده، المعهد الا، التدريب، 1993، ص 24 / عبدالرزاق رحیم جدی الهیتی، همان، ص 441
- 16- محمد صدر، ماوراء الفقه، ج 4، الطبعه الاولی، بیروت، دارالاضواء، 1413 هـ. ق، ص 7 حسینی شیرازی، الفقه، کتاب المضاربہ، قم، مطبعه سید الشهداء، بی تا، ص 39-37 / م مضاربہ از نظرفقهای شیعه، چاپ اول، قم، دارالکتب الاسلامیه، ص 84

- 17- الاتحاد الدولي للنوك الاسلاميه، همان، ص 149
- 18- سامی حمود، همان، ص 406- 399
- 19 و 20- عبدالرزاق رحيم جدی الهيّتی، همان، 278/ ص 278 و 491
- 21- ر. ك به: همان، ص 404/ على اصغر مرواريد، پیشین، ج 36/ شيخ طوسى، المسبوط، ص 31 سراریر، ص
- 22- عبدالرزاق رحيم جدی الهيّتی، همان، ص 490
- 23- ر. ك: سامی حمود، همان، ص 399
- 24- عبدلرزاق رحيم جدی الهيّتی، همان، ص 491
- 25- محمد باقر صدر، البنك اللاربوى فى الاسلام، كويت، مكتبه جامع النقى العامه، بدون تاريخ 214
- 26 و 27 و 28- قانون عمليات بانك بدون ربا، جمهورى اسلامى ايران، ماده 3/ همان/ ماده 4
- 29- آيين نامه فصل دوم قانون عمليات بانكى بدون ربا (مصوب 27/ 9/ 1362)، ماده 2
- 30- دستورالعمل اجرائى قبول سپرده (مصوب 18/ 10/ 1362)، ماده 3
- 31- آيين نامه فصل دوم قانون عمليات بانكى بدون ربا، ماده 3
- 32- مهدي رجايى، طراحى ابزارهاى مالى در نظام مالى بدون ربا، پايان نامه كارشناس آموزشى پژوهشى امام خمينى (رحمه الله)، 1375، ص 88- 87
- 33- ر. ك: صادق بختيارى، «اهداف توسعه اقتصادى در قانون عمليات بانكى بدون ربا (بهره) و مشكلات نظرى و اجرائى آن»، مجموعه سخنرانى ها و مقالات پنجمين سمينار بانکداری مؤسسه بانکداری ايران، 1373، ص 183
- 34 و 35 و 36 و 37- آيين نامه فصل دوم قانون عمليات بانكى بدون ربا، ماده 6/ ماده 9/ ماده 3
- 38- دستورالعمل اجرائى قبول سپرده ها، ماده 17
- 39 و 40- آيين نامه فصل دوم قانون عمليات بانكى بدون ربا، ماده 8 و 9
- 41- اداره بررسى هاى اقتصادى، بررسى تحولات اقتصادى كشور طى سال هاى 69- 1، مركزى جمهورى اسلامى ايران، 1373، صص 529- 528
- 42- اداره آموزش و مديريت بانك ملى ايران، امور ريالى شعب، چاپ چهارم، تهران، شركت چاپ 1377، ص 93
- 43 و 44- اراده آموزش و مديريت بانك ملى ايران، همان، ص 93/ 94
- 45- اداره آموزشومديريت بانك ملى ايران، همان، ص 96
- 46- ر. ك. به: على اصغر مرواريد، پیشین، ج 16، ص 48/ محقق حلى، شرايع الاسلام/ عا الحكم، ص 67/ ابن براج، جواهر الفقه، ج 36، ص 11/ شيخ طوسى، المسبوط، ص 17/ ابن ا، 31/ ارشادالذهان، ص 68
- 47- قانون عمليات بانكى بدون ربا، ماده 5
- 48 و 49 و 50 و 51 و 52- آيين نامه فصل دوم قانون عمليات بانكى بدون ربا، ماده 10/ ماده 10/ 1/ ماده 10، تبصره 2/ ماده 11
- 53 و 54 و 55 و 56 و 57 و 58 و 59 و 60- دستورالعمل اجرائى قبول سپرده، ماده 14، تبصره 1/ 2/ ماده 16/ ماده 16، تبصره/ ماده 19/ همان/ ماده 21/ همان
- 61- اداره بررسى هاى اقتصادى، بررسى تحولات اقتصادى كشور طى سال هاى 79- 1361، ه

- 62- حسين مير جليلی، ارزیابی بانكداري بدون ربا، تهران، وزارت امور اقتصادي و دارایی، 1374
- 63- البته از حيث نظری، نرخ های سپرده قانونی متفاوت نیز می تواند مبنایی برای نرخ ۵ باشد، اما تفاوت این نرخ ها به قدری نیست که بتواند تفاوت های 1 تا 6 درصدی در نرخ س علاوه بر این که در هیچ يك از متون به آن اشاره ای نشده است.
- 64- بانك مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزارش های اقتصادي و ترازنامه سال های 79- 370 بانكداري ایران، ویژه نامه دهمین سمینار بانكداري اسلامی، تهران، مؤسسه عالی بانكداري 198
- 65- محمود بهمنی، «عملکرد ابزارهای سیاست پولی در نظام بانكداري بدون ربا طی دهه گ سخنرانی ها و مقالات هشتمین سمینار بانكداري اسلامی، همان، ص 343
- 66- «طی سال های جنگ تحمیلی به دلیل اعمال سیاست سقف های اعتباری از سوی مة و همچنین تکلیف دولت به بانك ها در پرداخت تسهیلات با نرخ های ترجیحی (پایین تر از ن درآمد بانك ها کاهش یافت ... نتیجتاً سود حاصل از فعالیت بانك ها پس از کسر حق الوکاله ب ها برای توزیع بین صاحبان سپرده های سرمایه گذاری مدت دار در برخی از سال ها در * حدود گرفت. با توجه به نرخ بهره در بازار غیر متشکل پولی و نرخ تورم در اقتصاد، نرخ سود مذکور قبول نبود و این امکان وجود داشت که حجم سپرده های بانك ها به دلیل نرخ پایین سود پ کاهش یابد. نظر به این که دلایل عمده کاهش نرخ سود، وجود سقف های اعتباری و تسهیلا بنا به مصالح کلان اقتصاد به مورد اجرا گذارده شده بود، لذا دولت با پرداخت یارانه، زیان وار گونه سپرده ها را تا حدودی جبران نمود. به طوری که طی سال های 1364 تا 1368 سودی 5/ 8 درصد به صاحبان سپرده ها پرداخت گردید.» ر. ک. به: بانك مرکزی جمهوری اسلام تحولات اقتصادي کشور طی سال های 69- 1361، همان، ص 545
- 67- بانك مرکزی جمهوری اسلامی ایران، بررسی تحولات اقتصادي کشور طی سال های 69- 541/ مؤسسه عالی بانكداري ایران، ویژه نامه دهمین سمینار بانكداري اسلامی، همان، ص جمهوری اسلامی ایران، گزارش اقتصادي و ترازنامه سال های 1379- 1370
- 68- بانك مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزارش های اقتصادي و ترازنامه سال های 79- عالی بانك داری ایران، ویژه نامه دهمین سمینار بانك داری اسلامی، همان، ص 198
- 69- استخراج شده از جدول (12)

۱۳:۴۳ - دوشنبه ۲۹ فروردین ۱۳۹۰ / شماره : ۸۲۱۱۷ / تعداد نمایش : ۲۸۶

نظرات بینندگان

این خبر فاقد نظر می باشد

نظر شما

نام :

ایمیل :

*نظرات :

ارسال

ق.ظ 08:54 01/27/2014